

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3
The 3rd STOU Graduate Research Conference

กระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน

ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด จังหวัดเพชรบุรี

**The development process of communication to convey organic agricultural
knowledge of local scholars at Donpingdad community learning center,
Petchaburi Province**

พลชัย เพชรปลอด (Ponlachai Petplod)* บุษบา สุธีธร (Bussaba Suteetorn)**

กัจจกร หลุยยะพงศ์ (Kamjohn Louiyapong)***

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) กระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด จังหวัดเพชรบุรี (2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการสื่อสาร (3) ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการสื่อสาร

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีผู้ให้ข้อมูลหลักที่สำคัญ (Key Informant) 20 คน เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ (1) ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน จังหวัดเพชรบุรี จำนวน 8 คน (2) ผู้ที่ผลักดันให้ได้รับคัดเลือกเป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 2 คน (3) ผู้ที่เคยเข้ารับการอบรมความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ จำนวน 10 คน การศึกษาวิจัยใช้เครื่องมือ (1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (3) การสัมภาษณ์กลุ่ม ทำการวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด แบ่งได้เป็น 3 ยุค คือ (1) ยุคที่เป็นผู้รับนวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์โดยผู้นำชุมชน (2) ยุคที่เป็นผู้เผยแพร่นวัตกรรม โดยการรวมกลุ่มของเกษตรกรในหมู่บ้าน หมูบ้าน เปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์ได้สำเร็จ (3) ยุคที่เป็นผู้พัฒนาและถ่ายทอดองค์ความรู้ จากการได้รับคัดเลือกเป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน จึงมีบทบาทพัฒนาและถ่ายทอดองค์ความรู้ให้เกษตรกรในจังหวัดเพชรบุรีและใกล้เคียง 2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการสื่อสาร ประกอบด้วย (1) ปัจจัยภายนอกกลุ่ม เกิดจาก บริบทชุมชน ระบบสังคม วัฒนธรรม ศาสนา การสนับสนุนจากคนภายนอก และการสนับสนุนจากภาครัฐ (2) ปัจจัยภายในกลุ่ม เกิดจากผู้นำ และสมาชิกกลุ่ม 3) ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการสื่อสาร เกิดจาก (1) ผู้รับสารขาดความเชื่อมั่นในเรื่องประสิทธิภาพของเกษตรอินทรีย์ (2) ผู้ส่งสาร มีช่องทางการพัฒนาความรู้ที่จำกัด ทำให้ส่งผลต่อการพัฒนาการสื่อสาร

คำสำคัญ กระบวนการพัฒนาการสื่อสาร เกษตรอินทรีย์ ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด

* นักศึกษาหลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ponlachai@gmail.com

** รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช bussabatan@yahoo.com

*** รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช kamjohn@hotmail.com

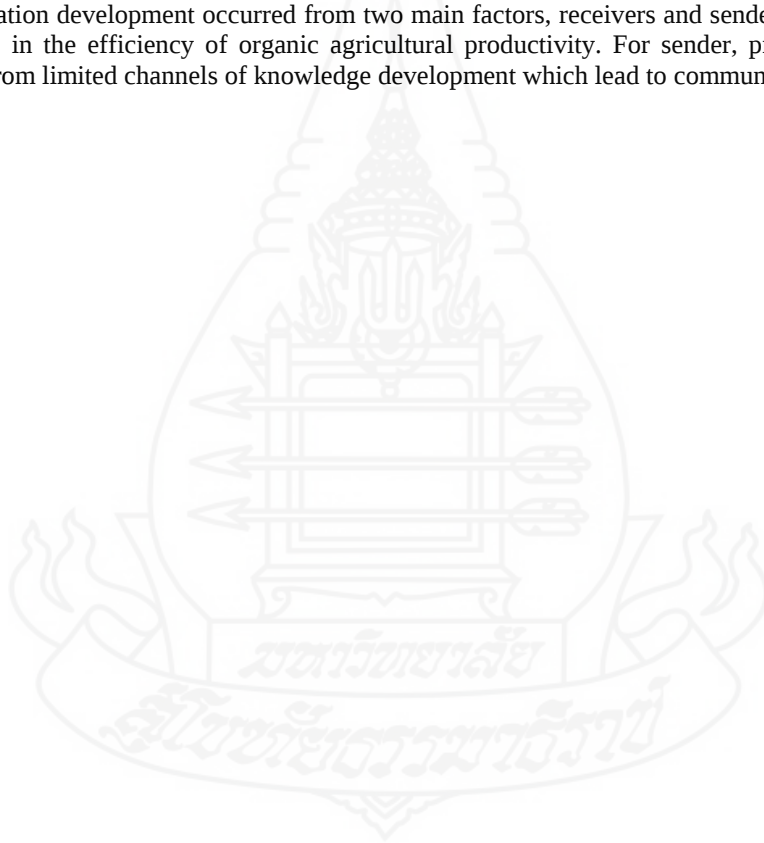
การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3
The 3rd STOU Graduate Research Conference

Abstract

This paper aims to study (1) the development process of communication to convey organic agricultural knowledge of local scholars at Donpingdad community learning center, Petchaburi Province; (2) the factors influencing communication development; and (3) problems and barriers of communication development.

This qualitative research applies in-depth interview, non-participant observation and group interview in gathering information of purposively selected 20 key informants and uses descriptive data analysis method.

The result found that (1) development process of communication can be identified into three periods. First, the Innovation adoption period that occurred from the receiving organic agricultural knowledge of community leader. Second, the innovation diffusion period that result from successful organic farmers convincing all other villagers to apply organic farming. Third, Developer and transferring period when was selected to be Community Learning Center. to develop and convey knowledge to other farmers in Petchaburi province and nearby areas. (2) Both internal and external factors are influenced to the communication development. external factors included community context, social system, culture, innovation, external supporting and government support. internal factors come from the community leader and its members. (3) Problems and barriers of the communication development occurred from two main factors, receivers and senders. Receivers had no confidence in the efficiency of organic agricultural productivity. For sender, problems and barriers occurred from limited channels of knowledge development which lead to communication development.

Keywords: Communication process development, Organic agricultural, local scholar, Baan Don Ping Dad

* นักศึกษาหลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ponlachai@gmail.com

** รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช bussabatan@yahoo.com

*** รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช kamjohn@hotmail.com

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

บทนำ

บ้านดอนผิงแดด ตั้งอยู่ที่หมู่ 5 ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี หมู่บ้านนี้เคยทำการเกษตรด้วยการใช้สารเคมี แล้วส่งผลให้เป็นหนี้สินมากมาย อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพร่างกาย จนชาวบ้านบางคนถึงขั้นล้มป่วย นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด เคยรู้ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์มาบ้างว่าสามารถช่วยลดต้นทุนทำการเกษตรได้ จึงมองหาหนทางช่วยแก้ปัญหาให้ลูกบ้าน ปี พ.ศ. 2545 องค์การบริหารส่วนตำบลบางขุนไทร มีการจัดทำแผนแม่บทของตำบล นายชาญ ทับสี จึงแจ้งกับทางผู้จัดทำแผน ถึงความต้องการในเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ อาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร ผู้ร่วมทำแผนแม่บท จึงได้นำเกษตรกร 18 ราย นำโดย นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน ไปอบรมความรู้เกี่ยวกับจุลินทรีย์ที่ใช้ในการทำเกษตรอินทรีย์

หลังกลับจากการอบรม ชาวบ้านยังมีความเคลือบแคลงและไม่มั่นใจต่อระบบเกษตรอินทรีย์ว่าจะสามารถให้ผลผลิตเทียบเท่ากับการทำเกษตรเคมีอย่างเดิม จึงมีเพียง ผู้ใหญ่ชาญ ทับสี และ นายพิน เรียนรู้ทดลองทำอย่างจริงจัง ปรากฏว่าได้ผลดีทั้งคุณภาพและปริมาณผลผลิต อีกทั้งต้นทุนลดเหลือเพียงครึ่งเดียว ทำให้ชาวบ้านมีความมั่นใจมากขึ้น จึงหันมาทำเกษตรอินทรีย์เกือบทั้งหมู่บ้านตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 จนถึงปัจจุบัน (พิทักษ์ศิริวงศ์ 2554)

ในปี พ.ศ. 2549 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มีวาระแห่งชาติในเรื่องของเกษตรอินทรีย์ นายไกรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดเพชรบุรี จึงไปจัดเก็บข้อมูลการทำเกษตรอินทรีย์ของหมู่บ้านดอนผิงแดด ถัดมาในปี พ.ศ. 2550 มีการพิจารณาคัดเลือกกลุ่มเกษตรอินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด ให้เป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน (อจิรญาณ์ ยันตพร 2552) โครงการนี้มีชื่อว่า "ปราชญ์ชาวบ้านโมเดล" โดยมีเป้าหมายทั่วประเทศ 40 ศูนย์ เป็นการสนับสนุนให้ทำการอบรมเกษตรกรในรูปแบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (www.moac.go.th) ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านมีการจัดการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ให้แก่เกษตรกรรายอื่น ซึ่งสิ่งสำคัญที่สุด คือ ต้องอาศัยความสามารถทางการสื่อสารของตัวปราชญ์ชาวบ้าน ในฐานะ "สื่อบุคคล"

จากชาวนาที่ไม่เคยสอนใคร ต้องกลายเป็น "สื่อบุคคล" รับหน้าที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ปราชญ์ชาวบ้านของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ได้มีการพัฒนาวิธีการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ของตนเอง จนสามารถอบรมเกษตรกรนับจากปี พ.ศ. 2551 ถึงปัจจุบัน มีผู้ที่ได้รับความรู้ไปแล้วไม่น้อยกว่า 1,000 คน และเป็นที่ยอมรับจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีการจัดสรรงบประมาณสำหรับการอบรมความรู้ ให้อย่างต่อเนื่องทุกปี อีกทั้งยังมีผู้ขอเข้าดูงานอยู่เป็นประจำ การพัฒนาจากผู้รับความรู้ ไปสู่การชักชวนคนในชุมชนให้มาเรียนรู้ และยกระดับไปสู่การเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ ทั้ง 3 ช่วงเวลา การสื่อสารมีความแตกต่างกัน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และกลยุทธ์ ที่ต้องถูกปรับเปลี่ยนไปให้เหมาะสมกับสถานการณ์

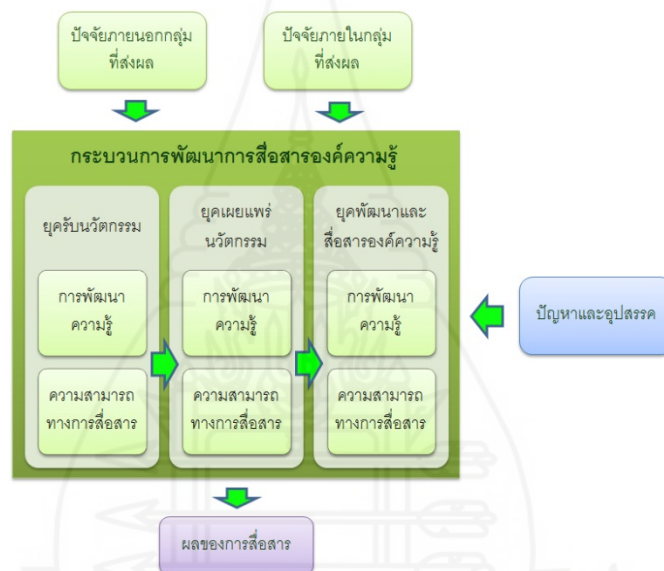
ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษากระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนา รวมถึงปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาการสื่อสารดังกล่าว เพื่อประโยชน์ในการเป็นแนวทางการพัฒนาการสื่อสารองค์ความรู้ในชุมชนท้องถิ่นต่อไป

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนฝิงแดด จังหวัดเพชรบุรี
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนฝิงแดด จังหวัดเพชรบุรี
3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนฝิงแดด จังหวัดเพชรบุรี

กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ประเภทการศึกษาเฉพาะกรณี (Case-Study Approach) มีผู้ให้ข้อมูลหลักที่สำคัญ (Key Informant) 20 คน เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ (1) ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน จังหวัดเพชรบุรี จำนวน 8 คน (2) ผู้ที่ผลักดันให้ได้รับคัดเลือกเป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 2 คน (3) ผู้ที่เคยเข้ารับการอบรมความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ จำนวน 10 คน

การศึกษานี้ใช้เครื่องมือ (1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) (2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) (3) การสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) ทำการวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอบริบทชุมชนดอนผิงแดดเพื่อเป็นพื้นฐาน และนำไปสู่การตอบคำถามถึงกระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้านเป็นลำดับแรก ปัจจัยที่ส่งต่อการพัฒนาการสื่อสารเป็นลำดับต่อมา สุดท้ายเป็นเรื่องปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อกระบวนการพัฒนาการสื่อสาร

บริบทชุมชน บ้านดอนผิงแดด

ประวัติความเป็นมา

ในสมัยรัชกาลที่ 4-5 มีคนลาวจากเมืองเวียงจันทร์ และเมืองพวน อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย โดยกระจายอยู่ตามที่ต่างๆ รวมทั้งในจังหวัดเพชรบุรี กลุ่มลาวเวียง และลาวพวน เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านโพธิ์กา ร้อง อำเภอมือง จังหวัดเพชรบุรี จนปี พ.ศ. 2438 ได้ย้ายมาตั้งถิ่นฐานในตำบลบางขุนไทร รวมกันอยู่ที่หมู่ 5 ด้วยเหตุว่าสภาพภูมิประเทศของหมู่บ้านในเวลานั้นเป็นที่ดอนโล่ง อาชีพของชาวบ้านส่วนใหญ่ทำนาข้าว จึงต้องตากแดด กลางแจ้ง จึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านตากแดด” ต่อมามีการพิจารณาเปลี่ยนแปลงชื่อหมู่บ้านเสียใหม่ แต่ยังให้คงความหมายเดิมเอาไว้ เนื่องจากชื่อนี้ฟังแล้วไม่ไพเราะ บ้านตากแดด จึงเปลี่ยนเป็น “บ้านดอนผิงแดด” จนกระทั่งปัจจุบัน

ลักษณะภูมิประเทศ

บ้านดอนผิงแดดตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี มีสภาพภูมิประเทศของหมู่บ้านเป็นที่ดอนโล่ง ล้อมรอบด้วยทุ่งนา และทุ่งหญ้า ดินมีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำการเกษตร เพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ มีระบบน้ำชลประทานส่งน้ำจากแม่น้ำเพชรบุรีมาสำหรับการเกษตร แต่เมื่อถึงหน้าแล้ง ร้อนและแห้งแล้งมาก แต่เป็นพื้นที่โล่งจึงมีลมพัดโกรกตลอดเวลา

วิถีชีวิตและอาชีพ

ชาวบ้านดอนผิงแดด ส่วนใหญ่มีอาชีพด้านเกษตรกรรม มีผู้ทำนาประมาณ 60 หลังคาเรือน หมู่บ้านเล็กๆ ที่มีลักษณะของสังคมชนบท มีการไปมาหาสู่กันอย่างสม่ำเสมอ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือการรับรู้ปัญหาต่างๆ จึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ โดยการใช้สภาวภาพของหมู่บ้านเป็นศูนย์กลาง เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร คนที่มีอาชีพเกษตรกรรมทำนาส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวัยกลางคนขึ้นไป มีทักษะการสื่อสารในระดับพออ่านออกเขียนได้ เพราะเรียนน้อยต้องออกมาประกอบอาชีพช่วยครอบครัว คนรุ่นใหม่ ในปัจจุบันมีโอกาสทางการศึกษา จนถึงระดับมหาวิทยาลัย

วัฒนธรรมประเพณีและความสัมพันธ์ในชุมชน

การสืบเชื้อสายลาวเวียงและลาวพวนทำให้คนดอนผิงแดดเป็นเสมือนพี่น้อง โขงโยกัน ในลักษณะเครือญาติ มีประเพณีอันดีงามผูกความสัมพันธ์เอาไว้ให้แนบแน่น มีความเคารพต่อผู้อาวุโส มีน้ำใจต่อกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน รู้จักกันทั้งหมู่บ้าน และยังมีการขอแรงให้ช่วยทำงานได้ ดอนผิงแดด มีความรักสามัคคีและช่วยกันสืบต่อประเพณีอันดีงาม ที่ผสมผสานกันระหว่างประเพณีไทยพื้นถิ่น กับประเพณีของลาวเวียง ลาวพวน ประเพณีที่สำคัญแบบลาว คือ ประเพณีสงฆ์หลวง จัดขึ้นทุกปีในวันที่ 17 เมษายน ได้รับการสืบทอดมากกว่า 100 ปี พิธีรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุช่วงสงกรานต์ เดือนพฤษภาคมก่อนลงนา มีประเพณีทำบุญทุ่ง เพื่อเป็นการเซ่นไหว้ผีไร่

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

ผิวนก่อนการทำนา แม้ว่าบรรพบุรุษมาจากลาวเวียง และลาวพวน ปัจจุบันไม่มีใครพูดภาษาดั้งเดิมของบรรพบุรุษ แต่ใช้ภาษาไทยกลางสำเนียงเพชรบุรี (ตะวันออก) ในการติดต่อสื่อสารกัน

กระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์พัฒนาการของปราชญ์ชาวบ้านใน 2 มิติ คือ “มิติทางด้านระยะเวลา” และ “มิติทางด้านความสามารถ” โดยศึกษาการพัฒนาความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และความสามารถทางการสื่อสาร พบว่าด้านระยะเวลาสามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลา เริ่มจากปี พ.ศ. 2545 เป็นยุคแรก ปี พ.ศ. 2546-2549 เป็นยุคที่สอง และตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 จนถึงปัจจุบัน เป็นยุคที่สาม ด้านการพัฒนาความสามารถ คือ “ความรู้” และ “ความสามารถทางการสื่อสาร” ในแต่ละยุค ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ถูกพัฒนาเพิ่มขึ้น นำมาซึ่งเนื้อหาสาระที่ชัดเจนมากขึ้น ความสามารถทางการสื่อสารที่พัฒนาเพิ่มขึ้น ทำให้โอกาสบรรลุผลสำเร็จสูงขึ้น ซึ่งผลสำเร็จของการสื่อสารพิจารณาจากผู้รับสารว่าเกิดความรู้ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และสุดท้ายคือการยอมรับปฏิบัติ ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านพัฒนาการสื่อสารในแต่ละยุคได้สำเร็จ ดังนี้

ยุคที่ 1 ยุคของการเป็นผู้รับนวัตกรรม

เริ่มจากปี พ.ศ. 2545 นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด คือผู้มีบทบาทสำคัญ เริ่มจากการมองหาหนทางช่วยแก้ปัญหาหนี้สินของคนในหมู่บ้านที่สาเหตุมาจากการทำเกษตรเคมี และจากการที่เกษตรกรรู้ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์มาบ้างว่าสามารถช่วยลดต้นทุน จึงมีความสนใจ เมื่อมีการทำแผนแม่บทชุมชน จึงแสดงความจำนงขอไปอบรมเรื่องเกษตรอินทรีย์

อาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร ร่วมทำแผนแม่บท ได้พาผู้ใหญ่ชาญ ทับสี และเกษตรกรรวม 18 คน ไปอบรมเรื่องจุลินทรีย์ที่ใช้เพื่อการทำเกษตรอินทรีย์ หลังกลับจากอบรมเกษตรกรคนอื่นไม่มั่นใจในเกษตรอินทรีย์ จึงกลับไปทำเกษตรเคมีเช่นเดิม แต่ผู้ใหญ่ชาญ ทับสี มีความเชื่อมั่นยิ่งขึ้น จึงพยายามสร้างความรู้ให้ลูกบ้านโดยใช้ตัวเองเป็น “สื่อบุคคล” สื่อสารผ่านสภากาแฟ และไปเยี่ยมเยียนพูดคุยถึงบ้าน ซึ่งพบว่า ชาวบ้านไม่มั่นใจในเรื่องผลผลิต จึงหาทางสื่อสารถึงประสิทธิภาพของเกษตรอินทรีย์ โดยทดลองปลูกผัก เนื่องจากตนเองไม่ได้ทำนา ทดลองใช้ปุ๋ยอินทรีย์โดยทำตามสูตรที่ไปอบรมมา ปรากฏว่าผักเติบโตให้ผลผลิตดีมาก จึงนำไปแจกชาวบ้าน เพื่อเป็นการสื่อสารโดยใช้ผักเป็น “สื่อวัตถุ” ส่งสารเรื่องประสิทธิภาพของเกษตรอินทรีย์ไปสู่ชาวบ้าน แต่ชาวบ้านทำนา แม้จะรู้ดีกว่าผักเติบโตกว่าปกติ แต่ยังมีข้อสงสัยว่าถ้าเป็นนาข้าว ผลผลิตจะเป็นอย่างไร

อย่างไรก็ตาม ผลจากการสื่อสารทำให้นายพิน เรียนรู้ หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ลุงเขียว” เกิดความสนใจ อยากเรียนรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ จึงมาแจ้งความจำนง อยากเข้ารับการอบรม การสื่อสารในยุคแรกนี้ เกิดจากผู้ใหญ่ชาญ ทับสี เพียงคนเดียว ที่มีความพยายามสื่อสารให้ชาวบ้านหันมาสนใจเรื่องเกษตรอินทรีย์ ผู้ใหญ่ชาญ ทับสี มีการพัฒนาด้านความรู้ให้กับตนเอง และมีการใช้กลยุทธ์การสื่อสาร สรุปได้ดังนี้

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3
The 3rd STOU Graduate Research Conference

ตารางที่ 1 การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ในยุคที่ 1

ผู้ส่งสาร	นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน	ในยุคนี้มีเพียงผู้ใหญ่ชาญ ทับสี ทำหน้าที่ส่งสารคนเดียว
ผู้รับสาร	เกษตรกร บ้านคอนผิงแดง	เน้นไปที่เกษตรกรที่ทำนา
เนื้อหาสาร	-เกษตรอินทรีย์ช่วยลดต้นทุน -เกษตรอินทรีย์ให้ผลผลิตที่ดี	เพราะเกษตรกรเป็นหนี้สินมากมาย และขาดความเชื่อมั่นในเกษตรอินทรีย์
เป้าหมายของการสื่อสาร	-สร้างการรับรู้ -หาแนวร่วม	เพราะมีคนได้ไปอบรมเพียง 18 คน และไม่ยอมกลับมาทำ จึงต้องให้ความรู้เกษตรกรคนอื่นๆ เพื่อให้หันมาเข้าร่วม
สื่อที่ใช้	-สื่อบุคคล -สื่อวัตถุ	ใช้ตนเองเป็นสื่อบุคคล และใช้ผักที่ทดลองปลูกทำหน้าที่ สื่อวัตถุ
ผลลัพธ์ของการสื่อสาร	-เกิดการรับรู้ในวงกว้าง -เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ 1 ราย	ชาวบ้านคอนผิงแดงได้รับรู้เรื่องราวของเกษตรอินทรีย์ แทบทั้งหมู่บ้าน แต่มีผู้สนใจจริงๆ เพียงรายเดียว คือ ลุง เขียว
การพัฒนาความรู้	-ความรู้เดิม -การอบรม -แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนภายนอก ชุมชน	ผู้ใหญ่ชาญ ทับสี เคยรับรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์มาก่อนที่จะได้ ไปอบรม หลังจากนั้นยังมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับอาจารย์ สุพรัช มั่งมีสิทธิ์
ความสามารถทางการ สื่อสาร	-รู้จักวิเคราะห์ผู้รับสาร -มีทักษะการรับฟัง และการโน้มน้าว	ผู้ใหญ่ชาญ ทับสี รู้จักชาวบ้านซึ่งเป็นผู้รับสารเป็นอย่างดี และรู้ว่าควรใช้วิธีสื่อสารด้วยอย่างไร นอกจากนั้นยังเป็น คนที่มีทักษะการรับฟังสูง เปิดใจรับฟังคนอื่นเสมอ
กลยุทธ์การสื่อสารที่ใช้	-จุดประกาย -ชวนไปดู -เล่าสู่กันฟัง -ทดลองให้เห็น	-อาศัยลักษณะสังคมที่ไปมาหาสู่กันเป็นปกติ กลยุทธ์จุด ประกาย เป็นการไปหา เพื่อให้ข้อมูลถึงบ้าน -ชวนไปดู เพราะรู้ว่าถ้าชวนไปอบรมไปมีใครอยากไป จึง แปลงสารเป็นการชวนไปที่ยวด -รู้ว่าถ้าให้ข้อมูลตรงไปตรงมา หรือเป็นทางการ ชาวบ้าน ไม่ชอบ จึงใช้วิธีเล่าสู่กันฟัง ให้ข้อมูลแบบอ้อมๆ ไม่เป็น ทางการ - ทดลองให้เห็น ปลูกผักให้ดูเพื่อต้องการให้เห็นผลเชิง ประจักษ์ประสิทธิภาพของเกษตรอินทรีย์

สรุปยุคที่ 1 ผู้ส่งสารมีเพียงนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน เพียงคนเดียว ผู้รับสารคือชาวบ้านคอนผิงแดง เนื้อหาสารมุ่งไปที่เรื่องเกษตรอินทรีย์ช่วยลดต้นทุนและให้ผลผลิตที่ดี โดยใช้สื่อบุคคลและสื่อวัตถุ นายชาญ ทับสี มีการพัฒนาความรู้จากการอบรม และพัฒนากลยุทธ์การสื่อสารที่เข้าถึงชาวบ้าน ผลจากการสื่อสารทำให้เกิดการรับรู้ในวงกว้างและเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้ 1 คน

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3

The 3rd STOU Graduate Research Conference

ยุคที่ 2 ยุคของการเป็นผู้เผยแพร่นวัตกรรม

เริ่มต้นจากปี พ.ศ. 2546 ผลของการสื่อสารในยุคแรกสร้างการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของลุงเจียวได้สำเร็จ การอบรมรุ่นที่ 2 ปี พ.ศ. 2546 ลุงเจียวไปเข้าร่วม เมื่อสิ้นสุดการอบรม เกิดความเชื่อถือศรัทธา จึงกลับมาเปลี่ยนระบบการทำงานของตนเป็นเกษตรอินทรีย์ทั้งหมดแบบ “หักดิบ” ทันที

การเปลี่ยนแปลงทำให้নাของลุงเจียวได้ผลผลิตดีกว่าเดิม ต้นทุนลดลงอย่างเห็นได้ชัด เป็นผลเชิงประจักษ์ต่อคนในหมู่บ้านว่าวิธีการนำจุลินทรีย์มาใช้ทำเกษตรอินทรีย์นั้นได้ผลจริง ทำให้เกษตรกรเริ่มเชื่อมั่นยินยอมเข้าร่วมกับนายชาญ ทับสี จนสามารถจัดตั้ง “กลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ บ้านคอนผิงแดง” และช่วยกันเผยแพร่ นวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ภายในชุมชน จนชาวบ้านหันมาเข้าร่วมกลุ่มทำเกษตรอินทรีย์เกือบทั้งหมู่บ้าน ยกเว้นรายที่เป็นคนภายนอกชุมชนมาเช่าที่ทำนา

ยุคที่สองนี้เริ่มรวมตัวกันเป็นกลุ่ม มีการพัฒนาด้านความรู้และความสามารถในการสื่อสารร่วมกันทั้งกลุ่ม โดยใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่มเป็นสำคัญ การสื่อสารในยุคที่สองสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 2 การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ในยุคที่ 2

ผู้ส่งสาร	แกนนำกลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ บ้านคอนผิงแดง	ในยุคนี้มีแกนนำกลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ช่วยกันทำหน้าที่ส่งสาร
ผู้รับสาร	เกษตรกร บ้านคอนผิงแดง	เน้นไปที่เกษตรกรที่ทำนา
เนื้อหาสาร	-ประสิทธิภาพของเกษตรอินทรีย์ -เกษตรอินทรีย์ให้ผลผลิตที่ดี	มุ่งเน้นไปที่ประสิทธิภาพของเกษตรอินทรีย์ และผลผลิตที่จะได้ เพื่อสร้างความเชื่อมั่น
เป้าหมายของการสื่อสาร	-สร้างการรับรู้ -ต้องการให้เปลี่ยนทัศนคติ -ต้องการให้ยอมรับปฏิบัติ	ต้องการให้หันมาทำนาอินทรีย์ทั้งหมู่บ้าน เพราะการใช้แหล่งน้ำร่วมกัน หากมีการทำนาเคมี ผลกระทบจะส่งถึงนาอินทรีย์
สื่อที่ใช้	-สื่อบุคคล -สื่อวัตถุ -สื่อกิจกรรม	แกนนำใช้ตนเองเป็นสื่อบุคคล และมีการพัฒนาสารชีวภาพต่างๆ เช่น ปุ๋ย น้ำหมักจุลินทรีย์ ใช้เป็นสื่อวัตถุ โดยใช้สื่อกิจกรรม ชักชวนไปช่วยทำปุ๋ย แล้วแบ่งให้ไปทดลองใช้
ผลลัพธ์ของการสื่อสาร	-เกิดการรับรู้ในวงกว้าง -เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ -ยอมรับปฏิบัติเกือบ 100%	ชาวบ้านคอนผิงแดงได้รับรู้เรื่องราวของเกษตรอินทรีย์ทั้งหมู่บ้าน และค่อยๆ เปลี่ยนมาทำนาอินทรีย์กันทั้งหมู่บ้าน ยกเว้นคนภายนอกซึ่งมาเช่าที่ทำนา
การพัฒนาความรู้	-การอบรม -ศึกษาดูงาน -แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนภายนอก -แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม -การอ่าน -ทดลองปฏิบัติ	แกนนำได้มีโอกาสไปอบรม และไปศึกษาดูงานจากปราชญ์ชาวบ้านที่อื่น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับอาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่มเมื่อยามเสร็จภารกิจจากงานประจำ มีการร่วมกันทดลองผลิตสารชีวภาพสูตรต่างๆ และมีแกนนำบางคนสนใจหาความรู้จากการอ่านหนังสือ
ความสามารถทางการสื่อสาร	-รู้จักวิเคราะห์ผู้รับสาร -มีทักษะการรับฟัง และ การโน้มน้าว	แกนนำรู้จักผู้รับสารเป็นอย่างดี และรู้ว่าควรใช้วิธีสื่อสารด้วยอย่างไร ทุกคนมีลักษณะร่วมกัน คือ มีทักษะการรับฟัง เปิดใจรับฟังคนอื่นเสมอ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3
The 3rd STOU Graduate Research Conference

ตารางที่ 2 (ต่อ)

กลยุทธ์การสื่อสารที่ใช้	-เล่าสู่กันฟัง -เยี่ยมเยียน -ขอแรง -แบ่งปัน	ยุคนี้ 2 กลยุทธ์ที่เคยถูกผู้ใหญ่ชาวยุ ทับลิ ใช้แล้วได้ผล ยังคงถูกนำมาใช้ นั่นคือ เล่าสู่กันฟัง และเยี่ยมเยียน -รู้ว่าถ้าให้ข้อมูลตรงไปตรงมา หรือเป็นทางการ ชาวบ้านไม่ชอบ จึงใช้วิธีเล่าสู่กันฟัง ให้ข้อมูลแบบอ้อมๆ ไม่เป็นทางการ -อาศัยลักษณะสังคมที่ไปมาหาสู่กันเป็นปกติ กลยุทธ์เยี่ยมเยียน เป็นการ ไปหา เพื่อให้ข้อมูลถึงบ้าน -สังคมค่อนข้างแคบมีน้ำใจต่อกัน พร้อมช่วยเหลือกัน แขนงนำใช้ กลยุทธ์ขอแรงให้ไปช่วยทำสารชีวภาพ เช่น ฝู เพื่อต้องการให้ผู้รับสาร ได้มีประสบการณ์ตรง -กลยุทธ์แบ่งปัน ใช้เพื่อสื่อถึงประสิทธิภาพของเกษตรอินทรีย์ โดยการแบ่งปันสารชีวภาพหลังจากขอแรงมาช่วยทำแล้ว แบ่งปันให้นำกลับไปใช้ คาดหวังให้มีประสบการณ์ตรง
-------------------------	--	--

สรุปยุคที่ 2 มีการรวมตัวตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ผู้ส่งสารจึงเป็นแกนนำกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ผู้รับสารคือชาวบ้านดอนผิงแดด เนื้อหาสารเน้นเรื่องประสิทธิภาพของเกษตรอินทรีย์และการให้ผลผลิตที่ดี โดยใช้สื่อบุคคล สื่อวัตถุ และสื่อกิจกรรม การพัฒนาความรู้เริ่มมีหลายช่องทางทั้งการอบรม คู่มือ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การอ่าน และทดลองปฏิบัติ กลยุทธ์การสื่อสารมีทั้งพัฒนาจากของเดิมและพัฒนาขึ้นใหม่ ผลจากการสื่อสารเกิดการรับรู้ในวงกว้าง ชาวบ้านเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และยอมรับปฏิบัติเกือบ 100 เปอร์เซ็นต์

ยุคที่ 3 ยุคของการเป็นผู้พัฒนาและถ่ายทอดองค์ความรู้

เริ่มต้นจากปี พ.ศ. 2550 เป็นผลมาจากการรวมกลุ่มเพื่อทำเกษตรอินทรีย์โดยมีจุดเด่นด้านเทคนิคการใช้ จุลินทรีย์มาผลิต ฝู ฮอร์โมนพืช ฯลฯ อีกทั้งยังสามารถก่อตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ที่เข้มแข็งขึ้นมาได้ ส่งผลให้สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเพชรบุรี ส่งเจ้าหน้าที่มาเก็บข้อมูลของกลุ่มเพื่อเป็นฐานข้อมูล และในปี พ.ศ. 2550 นายไตรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดเพชรบุรี เป็นผู้เสนอชื่อกลุ่มเกษตรอินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด เข้าประกวด จนได้รับคัดเลือกให้เป็น “ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน” ของจังหวัดเพชรบุรี มีบทบาทหน้าที่ในการอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ให้กับเกษตรกรในจังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดใกล้เคียง

ยุคที่ 3 นี้ การพัฒนาการสื่อสารเปลี่ยนจากระดับชุมชนเป็นระดับจังหวัด กลุ่มเป้าหมายที่เปลี่ยนไป ทำให้การพัฒนาทั้งความรู้และความสามารถทางการสื่อสาร ต้องถูกพัฒนาเพิ่มขึ้นอย่างมาก เป้าหมายการสื่อสารในฐานะวิทยากรผู้สอนด้วยหลักสูตรเร่งรัด ต้องทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดความรู้ความเข้าใจได้ในระยะเวลาสั้น ปราชญ์ชาวบ้านร่วมกันพัฒนาองค์ความรู้ รวมถึงคิดกลยุทธ์การถ่ายทอดองค์ความรู้เพิ่มขึ้น สรุปได้ดังนี้

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3

The 3rd STOU Graduate Research Conference

ตารางที่ 3 การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ในยุคที่ 3

ผู้ส่งสาร	ปราชญ์ชาวบ้าน	แกนนำกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ได้รับการเปลี่ยนสถานะเป็นปราชญ์ชาวบ้าน
ผู้รับสาร	เกษตรกรในเพชรบุรี และจังหวัดใกล้เคียง	เป็นเกษตรกรจากชุมชนต่างๆ และมีกลุ่มอื่น เช่น กลุ่มศึกษาดูงาน นักศึกษา เข้ามาศึกษา
เนื้อหาสาร	-การทำเกษตรอินทรีย์ -วิถีเศรษฐกิจพอเพียง	เป็นเนื้อหาที่ถูกกำหนดโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตามเงื่อนไขของการเป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน
เป้าหมายของการสื่อสาร	-สร้างการรับรู้ -ต้องการให้เปลี่ยนทัศนคติ -ต้องการให้ยอมรับปฏิบัติ	ต้องการให้ผู้เข้ารับการอบรมได้รับความรู้ ได้เข้าใจและเปลี่ยนแปลงทัศนคติ จนถึงขั้นยอมรับปฏิบัติ
สื่อที่ใช้	-สื่อบุคคล -สื่อวัตถุ -สื่อกิจกรรม -สื่ออุปกรณ์ -สื่อสิ่งพิมพ์ -สื่อดิจิทัล	ปราชญ์ชาวบ้านใช้ตนเองเป็นสื่อบุคคล และมีการพัฒนาสารชีวภาพต่างๆ เช่น ปุ๋ย น้ำหมักจุลินทรีย์ ฮอร์โมนพืช ใช้เป็นสื่อวัตถุ โดยใช้สื่อกิจกรรมให้ผู้เข้าอบรมได้ลงมือปฏิบัติ มีสื่ออุปกรณ์สำหรับสาธิตและให้ทดลองปฏิบัติ ให้ความรู้ด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อดิจิทัลประกอบการนำเสนอ
ผลลัพธ์ของการสื่อสาร	-เกิดการรับรู้ในวงกว้าง -มีผู้เปลี่ยนแปลงทัศนคติจำนวนมาก -มีผู้ยอมรับปฏิบัติจำนวนมาก	ผู้เข้าอบรมทุกคนได้รับความรู้ มีจำนวนมากเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และยอมรับปฏิบัติหันมาใช้แนวทางเกษตรอินทรีย์ มีบางชุมชนรวมกลุ่มกันขึ้นมา
การพัฒนาความรู้	-ฝึกหัดการพูดต่อหน้ากลุ่มคน -ศึกษาดูงาน -แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนภายนอก -แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม -การอ่าน -ทดลองปฏิบัติ -สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ -ใช้อินเทอร์เน็ต	ปราชญ์ชาวบ้านได้รับการฝึกพูดได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานจากศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่อื่น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับอาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ และนายไตรพันธ์ คงกำเนิด มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม มีการศึกษากันเองเพื่อพัฒนาทักษะการสื่อสาร มีการร่วมกันทดลองผลิตและทดลองใช้สารชีวภาพสูตรต่างๆ จนเกิดความเชี่ยวชาญมากขึ้น มีแกนนำบางคนสนใจหาความรู้จากการอ่านหนังสือ บางคนสนใจใช้อินเทอร์เน็ตหาความรู้ มีการสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้เคยเข้าอบรมกลุ่มต่างๆ
ความสามารถทางการสื่อสาร	-รู้จักวิเคราะห์ผู้รับสาร -มีทักษะการรับฟัง และการถ่ายทอด	ปราชญ์ชาวบ้านใช้กระบวนการกลุ่มแบบเพื่อนช่วยเพื่อน (Peer Assist) พัฒนาความรู้ ทำให้รู้จักการวิเคราะห์ผู้รับสารได้ดีขึ้น สามารถแยกแยะความต้องการ และวิธีตอบสนองได้เป็นอย่างดี และรู้ว่าควรใช้วิธีสื่อสารด้วยอย่างไร นอกจากนั้นทุกคนยังมีความทักษะการรับฟังที่ดีเช่นเดิม

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3

The 3rd STOU Graduate Research Conference

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กลยุทธ์การสื่อสารที่ใช้	- แยกกันเล่า ร่วมกันลุย - อารมณ์ขัน เพลงหวาน - เรื่องเล่าเร้าพลัง - ฟังให้รู้ ดูให้จำ ทำให้เป็น - ช่วยกันทำ แล้วนำไปใช้ - ช่วยเหลือ แบ่งปันฉันมิตร	- กลยุทธ์แยกกันเล่า ร่วมกันลุย ปราชญ์ชาวบ้านพบว่า การแบ่งกันพูดคนละไม่นานมาก สร้างความน่าสนใจมากกว่า จึงแบ่งเนื้อหาด้วยกัน และเมื่อถึงเวลาลงมือปฏิบัติ จึงระดมกันมาช่วยดูแล - ลงใจมีความสามารถด้านการร้องเพลง และมีอารมณ์ขัน - ปราชญ์ชาวบ้านพบว่า กลยุทธ์อารมณ์ขัน และเพลงหวาน สามารถดึงความสนใจก่อนเข้าสู่การอบรม หรือแทรกในช่วงที่ผู้อบรมเริ่มเบื่อได้ดี - เรื่องเล่าเร้าพลัง ปราชญ์ชาวบ้านพบว่า ภูมิศึกษาการหักดิบหันมาทำเกษตรอินทรีย์ของลุงเชียว สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้รับสารได้ดี - ฟังให้รู้ ดูให้จำ ทำให้เป็น เป็นกลยุทธ์ที่บูรณาการทั้งการฟังบรรยาย ดูการสาธิต และให้ลงมือทำเอง ปราชญ์ชาวบ้านพบว่า คือแนวทางที่สร้างการเรียนรู้สู่ความเข้าใจได้ง่ายและรวดเร็ว - กลยุทธ์ช่วยกันทำแล้วนำไปใช้ เป็นการใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อการเรียนรู้ ให้ช่วยกันเป็นกลุ่มและให้ของที่ผลิตโดยกลุ่มนั้นเป็นรางวัลต่อใจ เช่น ให้น้ำที่ช่วยกันผลิตกลับไปใช้ - กลยุทธ์ช่วยเหลือ แบ่งปันฉันมิตร โดยการแบ่งปันความช่วยเหลือทั้งด้านแรง และแบ่งสารชีวภาพบางอย่างให้ไปทดลองใช้โดยไม่คิดมูลค่า เพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ให้ชุมชนที่เริ่มทำเกษตรอินทรีย์
-------------------------	---	---

สรุปยุคที่ 3 ได้รับคัดเลือกให้เป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ส่งสารคือกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รับสารคือเกษตรกรในจังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดใกล้เคียง เนื้อหาสารคือเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์และวิถีเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้สื่อบุคคล สื่อวัตถุ สื่อกิจกรรม สื่ออุปกรณ์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อดิจิทัล การพัฒนาความรู้มีหลากหลายช่องทางมากขึ้น การพัฒนากลยุทธ์การสื่อสารมีความหลากหลายและบูรณาการสื่อต่างๆ ได้ดียิ่งขึ้น ผลจากการสื่อสารเกิดการรับรู้ในวงกว้าง มีผู้เปลี่ยนทัศนคติจำนวนมาก มีผู้ยอมรับปฏิบัติจำนวนมาก

จาก 3 ยุค ข้างต้น พบว่า ปราชญ์ชาวบ้าน มีการพัฒนาความสามารถในการวิเคราะห์ผู้รับสาร การกำหนดวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร การใช้กลยุทธ์ในการนำเสนอเนื้อหาสารมากขึ้นตามลำดับ ทั้งนี้เป็นเพราะการพัฒนาความรู้ที่เพิ่มขึ้น ทั้งจากปัจจัยนำเข้าความรู้ที่มีช่องทางมากขึ้นตามยุค การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม การลงมือปฏิบัติ การเรียนรู้ด้วยผลเชิงประจักษ์จากการทดลอง ทำให้เกิดความรู้ความเชี่ยวชาญในเนื้อหาที่ต้องการสื่อสาร ขณะเดียวกันก็พัฒนาสื่อต่างๆ เพื่อนำมาบูรณาการให้การถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ดีขึ้นเป็นลำดับ

ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์

ปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด เกิดจาก “ปัจจัยทั้งภายนอกกลุ่ม” และ “ปัจจัยภายในกลุ่ม” ในแต่ละยุคปัจจัยที่ส่งผลจะแตกต่างกันไป

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

1. ปัจจัยภายนอกกลุ่ม มาจาก 4 ปัจจัย คือ บริบทชุมชน บุคคลภายนอก นวัตกรรม การสนับสนุนจากภาครัฐ

ปัจจัยจากบริบทชุมชน

บ้านดอนผิงแดด มีระบบสังคมเกษตรแบบชนบทที่เข้มแข็ง มีลักษณะเด่น ดังนี้ ก) มีวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมร่วมกัน ข) มีความสามัคคี รักใคร่ กลมเกลียว ค) มีการพึ่งพาอาศัยกัน ง) ยังมีการแลกเปลี่ยนกันอยู่บ้าง จ) มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไปมาหาสู่กัน ฉ) มีลักษณะเป็นสังคมเครือญาติ ลักษณะเด่นดังกล่าว เอื้อต่อการสื่อสารถึงกันและกัน ทั้งระหว่างบุคคลและกลุ่มย่อยแบบไม่เป็นทางการ ในลักษณะการปรึกษาหารือ การแลกเปลี่ยนพูดคุย ช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้วยการเผยแพร่ความรู้ด้านอาชีพเพื่อเป้าหมายให้เกิดการกินดีอยู่ดี ปราชญ์ชาวบ้านทุกคนมีความพร้อมที่จะแบ่งปันความรู้ ประกอบกับการทำนาที่ใช้แหล่งน้ำร่วมกันในชุมชน หากมีคนทำนาเคมีมากกว่า สารเคมีจะส่งผลกระทบต่อคนอื่นด้วย ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็น และอีกด้านหนึ่งเป็นความผูกพันฉันเครือญาติที่ปรารถนาดีต่อกัน จึงเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้ปราชญ์ชาวบ้านมีการพัฒนาการสื่อสารเพื่อให้สามารถโน้มน้าวใจคนในชุมชนให้หันมาร่วมกันทำเกษตรอินทรีย์ และเพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ให้คนในชุมชนได้

ปัจจัยจากบุคคลภายนอก

อาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร คือ บุคคลภายนอกที่เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่องกับปราชญ์ชาวบ้าน จึงเป็นบุคคลภายนอกผู้ทำหน้าที่นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) ทั้งในเชิงการกระตุ้น ผลักดัน ให้กำลังใจ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากเกษตรเคมีไปสู่เกษตรอินทรีย์

ปัจจัยจากนวัตกรรม

นวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์มีคุณลักษณะเป็นประโยชน์เกี่ยวข้องกับคนในชุมชนดอนผิงแดด สามารถปรับเข้ากับวิถีชีวิตไม่ยาก เพียงแค่เปลี่ยนจากการใช้สารเคมีมาเป็นสารชีวภาพที่ผลิตจากจุลินทรีย์ ไม่มีความซับซ้อนมากเกินไปจนจะทำความเข้าใจได้ สามารถทดลองทำตามและสังเกตผลได้ไม่ยาก โดยเฉพาะผลที่เกิดขึ้นส่งผลโดยตรงกับฐานะความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จึงส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาการสื่อสาร

ปัจจัยการสนับสนุนจากภาครัฐ

มี 2 หน่วยงานหลักให้การสนับสนุน คือ 1) สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร สนับสนุนในเรื่ององค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ การศึกษาดูงาน 2) สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดเพชรบุรี สนับสนุนโอกาสเข้ารับคัดเลือกเป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และงบประมาณในการจัดอบรมทุกปี

2. ปัจจัยภายในกลุ่ม มาจาก 2 ปัจจัย คือ ผู้นำกลุ่ม และ สมาชิกกลุ่ม

ทั้งผู้ใหญ่ชาย ทัตติ ในฐานะผู้นำ และปราชญ์ชาวบ้านคนอื่นๆ ต่างมีบทบาทสำคัญในการช่วยกันพัฒนาการสื่อสาร ทั้งการพัฒนาตนเองในฐานะสื่อบุคคล พัฒนาเนื้อหาสาระโดยสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ๆ ขึ้นมา พัฒนาสื่อที่หลากหลาย วิเคราะห์และประเมินผู้รับสารจนนำไปสู่กลยุทธ์ที่หลากหลายและได้ผลดี

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3

The 3rd STOU Graduate Research Conference

ในยุคที่ 1 ปัจจัยจากบริบทชุมชน บุคคลภายนอก และจากผู้นำกลุ่ม ส่งผลต่อการพัฒนาการสื่อสาร ในยุคที่ 2 ปัจจัยจากบริบทชุมชน บุคคลภายนอก นวัตกรรม ผู้นำกลุ่ม และจากสมาชิกกลุ่ม ส่งผลต่อการพัฒนาการสื่อสาร ยุคที่ 3 ปัจจัยจากบุคคลภายนอก การสนับสนุนจากภาครัฐ ผู้นำกลุ่ม และจากสมาชิกกลุ่ม มีผลสำคัญต่อการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์

ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคใน 2 มิติ คือ 1) มิติทางด้านผลกระทบกับการเกิดผลลัพธ์ต่อผู้รับสาร 2) มิติทางด้านการพัฒนาความรู้และความสามารถทางการสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้าน

ตารางที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์

ยุค	ปัญหาและอุปสรรคด้านผลกระทบ กับการเกิดผลลัพธ์ต่อผู้รับสาร	ปัญหาและอุปสรรคด้านการพัฒนาความรู้ และความสามารถทางการสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้าน
1	- เนื้อหาสารที่ยังขาดความชัดเจน - ขาดหลักฐานเชิงประจักษ์ว่าเกษตรอินทรีย์ลดต้นทุนได้จริง - ผู้รับสารรับอิทธิพลเกษตรเคมีมานานจึงไม่เปิดรับ	- มีผู้ใหญ่ชาวนา ทับสี่ เป็นผู้ส่งสารเพียงคนเดียว - ผู้ใหญ่ชาวนายังมีความรู้ไม่มากเพียงพอ เพราะได้อบรมเพียงครั้งเดียว
2	- เนื้อหาสารมาจากความรู้แฝงของแกนนำกลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ จึงยากต่อการทำความเข้าใจ ต้องใช้เวลา - มีผลเชิงประจักษ์จากการทำนาอินทรีย์ของแกนนำ แต่ไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนถึงวิธีการปฏิบัติ และการประเมินผล	- แกนนำกลุ่มเกษตรจุลินทรีย์พัฒนาความรู้ด้วยตนเอง จึงเป็นความรู้แฝงที่ยากต่อการอธิบาย (Tacit Knowledge)
3	- ขนาดของกลุ่มที่เข้าอบรมมีจำนวนมากเกินไป - ระยะเวลาการอบรมสั้นเกินไป ยากที่จะเข้าใจเนื้อหาได้ทั้งหมด - วัตถุประสงค์ของเกษตรกรบางกลุ่มในการเข้ารับการอบรม ไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน	- ปราชญ์ชาวบ้านขาดการสรรหาความรู้ใหม่ๆ ด้วยการอ่าน - ขาดงบประมาณเพื่อพัฒนาสื่อ - ขาดการบันทึกความรู้

สรุปปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาการสื่อสาร ยุคที่ 1

นายชาญ ทับสี่ ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ส่งสารเพียงคนเดียว เกิดข้อจำกัด ทั้งด้านเวลา และด้านความรู้ ความรู้จากการอบรมเพียงครั้งเดียว ไม่ได้มีความชัดเจนเท่าใดนัก ยากต่อการสร้างความเข้าใจให้ผู้รับสาร เนื้อหาสารต้องการสื่อว่าเกษตรอินทรีย์ช่วยลดต้นทุนและให้ผลผลิตที่ดี แต่ขาดหลักฐานเชิงประจักษ์ว่า ลดต้นทุนได้จริงหรือไม่ ผู้รับสารได้รับอิทธิพลของเกษตรเคมีมาช้านาน จึงไม่เปิดรับความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

สรุปปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาการสื่อสาร ยุคที่ 2

ผู้ส่งสารคือแกนนำกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ พัฒนาความรู้โดยทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง เกิดขึ้นเป็นความรู้แฝงในตน (Tacit Knowledge) ยากต่อการอธิบาย ต้องใช้เวลาจึงทำให้ผู้รับสารเข้าใจ ด้านเนื้อหาสาร แม้มีผลเชิงประจักษ์ของนาอินทรีย์ แต่ไม่สามารถอธิบายได้ชัดเจนว่าอย่างไรคือวิธีทำที่ถูกต้อง คาดคะเนผลได้อย่างไร ดังนั้น ผู้รับสารจึงยังมีความไม่มั่นใจหลงเหลือบ้างอยู่ในช่วงแรก แต่ในที่สุดก็สามารถสื่อสารจนโน้มน้าวใจได้สำเร็จ

สรุปปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาการสื่อสาร ยุคที่ 3

ผู้ส่งสารซึ่งได้รับการยอมรับในฐานะปราชญ์ชาวบ้าน ใช้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นหลัก แต่ขาดการสรรหาองค์ความรู้ใหม่ๆ ด้วยการอ่าน นอกจากนั้น แม้เนื้อหาสารมีการพัฒนาองค์ความรู้เพิ่มขึ้นมากมาย แต่ขาดงบประมาณพัฒนาสื่อ ผู้รับสารเป็นปัญหามากที่สุด เพราะระยะเวลา ขนาดของกลุ่ม วัตถุประสงค์ในการเข้าอบรม มีข้อแตกต่างกัน กลายเป็นอุปสรรคในการพัฒนาการสื่อสาร สิ่งที่ดีเป็นจุดอ่อนอย่างยิ่งคือไม่มีการบันทึกความรู้อย่างจริงจัง ซึ่งในที่สุดองค์ความรู้ที่ช่วยกันพัฒนาขึ้นมา อาจลืมนั่นไปตามวันเวลา

อภิปรายผลการวิจัย

กระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด คือ ภาพสะท้อนบทบาทที่สำคัญของ “สื่อบุคคล” ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น สื่อบุคคลสามารถทำหน้าที่ในการแพร่กระจายนวัตกรรมได้ดี ซึ่งนวัตกรรม หมายถึง แนวทางปฏิบัติที่ชุมชนนั้นยังไม่เคยมีมาก่อน ผู้ใหญ่ชาญ ทับสี และปราชญ์ชาวบ้านทุกคน ล้วนเป็นสื่อบุคคลที่ทรงประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ Rogers (1995) ที่กล่าวถึงสื่อบุคคลกับการแพร่กระจายนวัตกรรมว่า สื่อมวลชนจะมีประสิทธิภาพเรื่องการสร้างความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรม ขณะที่สื่อบุคคลจะมีประสิทธิภาพในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ที่จะส่งผลให้เกิดการยอมรับหรือปฏิเสธแนวคิดใหม่ๆ คนส่วนใหญ่ไม่ได้ประเมินนวัตกรรมจากพื้นฐานด้านข้อมูล แต่มักประเมินจากคนใกล้ชิดที่ยอมรับนวัตกรรม บุคคลจึงมีอิทธิพลในฐานะคนต้นแบบ

จากยุคที่ 1 จนถึงยุคที่ 2 การเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านดอนผิงแดด เป็นอิทธิพลของ “คนต้นแบบ” หรือ “สื่อบุคคลที่มีคุณภาพ” ซึ่งการพัฒนาคุณภาพสื่อบุคคลทำได้จากการพัฒนาทางด้านความรู้ และพัฒนาความสามารถทางการสื่อสารควบคู่กันไป โดยการพัฒนาความรู้เกิดจากปัจจัยนำเข้าความรู้หลายช่องทาง มีการใช้กระบวนการจัดการความรู้ เพื่อทำให้ความรู้เพิ่มพูนยิ่งขึ้น สอดคล้องกับ สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ (2553:20) ที่นิยามการจัดการความรู้ว่าเป็น “กระบวนการที่มีลักษณะเป็นพลวัตที่เกี่ยวกับการจัดการข้อมูล สารสนเทศ ความรู้ กิจกรรม ตลอดจนประสบการณ์ ความเชื่อ ค่านิยม และความคิดสร้างสรรค์ของบุคคลในองค์กร เพื่อสร้างเป็นความรู้และความคิดใหม่ ในลักษณะของนวัตกรรม” มีการใช้เครื่องมือทางการจัดการความรู้หลายอย่าง สอดคล้องบางส่วนกับเรื่องของเครื่องมือและวิธีการจัดการความรู้ ซึ่ง บดินทร์ วิจารณ์ (2550) นูรชัย ศิริมหาสาคร และ พัดชา กวางทอง (2552) นำเสนอเอาไว้ ตัวอย่างเครื่องมือที่สอดคล้อง เช่น ชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice : CoP) การเล่าเรื่อง (Story Telling) เพื่อนช่วยเพื่อน (Peer Assist) สภากาแฟ (Knowledge Café) การทบทวนหลังการปฏิบัติ (After Action Reviews : AAR) ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านได้นำมาใช้เพื่อการพัฒนาความรู้ของตนเอง

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

ด้านความสามารถทางการสื่อสารปราชญ์ชาวบ้านเน้นใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารกลุ่มเล็ก ด้วยอิทธิพลของระดับการสื่อสารระหว่างบุคคล ทำให้สามารถเข้าถึงชาวบ้านได้ดี ซึ่ง สุรัตน์ ศรีสุกุล (2550) กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นการสื่อสารที่เอื้อให้เกิดปฏิริยาตอบกลับระหว่างกันในปริมาณสูงและรวดเร็ว ซึ่งเป็นผลมาจากการสื่อสารที่เห็นหน้าเห็นตากัน นุชบา สุธีธร (2541) กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสาร (changing attitudes and behaviors) เพราะการสื่อสารระหว่างบุคคลมีการใช้สารทั้งที่เป็นคำพูดและไม่ใช่ว่าพูด ประกอบกับการเผชิญหน้ากัน จึงทำให้สามารถโน้มน้าวใจได้ดี สามารถช่วยเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสารได้ง่ายกว่าการสื่อสารผ่านสื่อมวลชน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การเลือกใช้กลยุทธ์ “เยี่ยมเยียนตามบ้าน” คือการไปหาถึงบ้าน เพื่อสื่อสารโดยตรงกับเกษตรกรคนอื่นในหมู่บ้าน ทำให้สามารถบรรลุเป้าหมายได้โดยง่าย

ส่วนกลยุทธ์ที่ได้ผลดีอีกอย่างคือ “เล่าสู่กันฟัง” คือ การเล่าเรื่องราวของเกษตรกรอินทรีย์ผ่านช่องทางสภากาแฟ เป็นอิทธิพลของระดับการสื่อสารกลุ่มเล็ก ซึ่ง จันทนา ทองประยูร (2553) อธิบายว่า เป็นกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกัน สมาชิกกลุ่มเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มและมีอิทธิพลต่อกัน การสื่อสารกลุ่มเล็กของสภากาแฟบ้านดอนผิงแดด อาจเรียกว่า กลุ่มบำบัด (encounter or therapeutic group) เป้าประสงค์ของกลุ่มคือช่วยสมาชิกระบุและจัดการปัญหา ช่วยหาแนวทางแก้ไขปัญหาละเลาะและสิ่งใหม่ๆ เพื่อส่งเสริมความช่วยเหลือกันตามที่ บรู๊คส์ (Brooks 1978 อ้างถึงใน จันทนา ทองประยูร 2553) ได้แยกประเภทของการสื่อสารกลุ่มเล็กไว้

ประสิทธิผลด้านการสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้าน มีพัฒนาการด้านความสามารถทางการสื่อสารเพิ่มขึ้นจนปรากฏผลชัดเจนในยุคที่สอง สามารถ “โน้มน้าวใจ” เกษตรกรในหมู่บ้านดอนผิงแดดได้สำเร็จ ถึงขั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำเกษตร ซึ่งไซมอนส์ (Simons 1976 อ้างถึงใน อรรถพร ปิณฑน์โอวาท 2554) อธิบายว่า “การโน้มน้าวใจ” หมายถึงการสื่อสารที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อให้มีอิทธิพลเหนือผู้อื่น โดยการเปลี่ยนความเชื่อ ค่านิยม หรือทัศนคติ ขณะที่ โรเซนเบิร์ก และ โฮฟแลนด์ (1960 อ้างถึงใน อรรถพร ปิณฑน์โอวาท 2554) กล่าวว่า ผลของการโน้มน้าวใจจะทำให้ผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้และสำนึก การเปลี่ยนแปลงในด้านอารมณ์และความรู้สึก การเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรม

ในยุคที่สาม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม คือแนวทางสำคัญ ที่ใช้พัฒนาทั้งความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และความรู้ด้านการสื่อสาร เมื่อความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาสารคือเรื่องเกษตรอินทรีย์ และความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารถูกพัฒนา ทำให้ ความสามารถในการคิดกลยุทธ์การสื่อสารตามมา กลยุทธ์ต่างๆ ถูกเลือกมาอย่างสอดคล้องกับพฤติกรรมและบริบทของผู้รับสาร ทำให้การสื่อสารไม่เพียงสร้างความรู้เท่านั้น แต่ส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ จนนำไปสู่การยอมรับปฏิบัติ

เมื่อเปรียบเทียบการใช้กลยุทธ์ของสื่อบุคคลจากงานวิจัยอื่น กับของปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีความแตกต่างกันในเรื่องบทบาทของสื่อบุคคล ซึ่งวัตถุประสงค์ในการสื่อสารแตกต่างกัน กลยุทธ์ที่ใช้จึงไม่อาจเทียบเคียงกันได้ทั้งหมด แต่มีหลายกลยุทธ์ที่สอดคล้องกัน ดังนี้

เรื่องอัตลักษณ์และความสามารถทางการสื่อสารของแกนนำชมรมผู้สูงอายุ ตำบลโพธิ์ไทรงาม จังหวัดพิจิตร ในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองและชุมชน โดย กำจร หลุยยะพงศ์ (2552) พบว่า แกนนำชมรมผู้สูงอายุ มีการประยุกต์ความรู้ใหม่เข้ากับความรู้เก่า และมีการทำงานบนเครือข่าย ซึ่งปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

มีการประยุกต์ความรู้ใหม่และเก่าในการพัฒนาด้านความรู้ให้ตนเอง “กลยุทธิ์ช่วยเหลือ แบ่งปันกันมิตร” คือ การออกไปช่วยเหลือเป็นที่เลี้ยงให้ชุมชนที่เริ่มทำเกษตรอินทรีย์ เป็นลักษณะการทำงานบนเครือข่ายแบบหนึ่ง

จากงานวิจัยเรื่องความสามารถด้านการสื่อสารของพระพิศาลธรรมพาที (พระพยอม กัลยาโณ) กับภาระดมพลังการพัฒนาชุมชน ของทัศนีย์ เจนวิศิษฐ์ และคณะ (อ้างถึงใน กาญจนนา แก้วเทพ 2549) พบว่า พระพิศาลธรรมพาที มีการใช้อารมณ์ขัน ใช้การเล่าเรื่อง ใช้การผสมผสานความรู้เดิมและความรู้ใหม่ที่บอกทางโลกและทางธรรมเข้ากัน ซึ่งปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีกลยุทธิ์ที่สอดคล้องคือ กลยุทธิ์เล่าสู่กันฟัง กลยุทธิ์อารมณ์ขัน เพลงหวาน กลยุทธิ์เรื่องเล่าเร้าพลัง และในขั้นตอนการพัฒนาความรู้ให้ตนเองมีการผสมผสานความรู้ใหม่กับเก่าเช่นกัน

จากงานวิจัยเรื่องสมรรถนะด้านสื่อสารของบุคคลกับการระดมพลังการพัฒนา โดยศึกษาสื่อบุคคลที่ทำงานในตำแหน่งประธานชุมชน ของชุมชนคลองเจริญ เทศบาลนครอุดรธานี ของอมรรัตน์ ทิพย์เลิศ และคณะ (อ้างถึงใน กาญจนนา แก้วเทพ 2549) พบว่า ประธานชุมชนเป็นนักแปลงเนื้อหาสาระที่ดี มีการใช้กลยุทธิ์ขอความร่วมมือ การระดมคนเข้าประชุมแบบเคาะประตูบ้าน การฝึกสอนโดยพูดเชิงแนะนำ และทำให้ดู สอดคล้องกับกลยุทธิ์ที่ปราชญ์ชาวบ้านใช้คือ “กลยุทธิ์จุดประกาย” และ “กลยุทธิ์เยี่ยมเยียน” ที่มีลักษณะการบุกไปถึงบ้านเพื่อให้ข้อมูลเช่นกัน “กลยุทธิ์ขอแรง” ที่อาศัยการขอความร่วมมือมาช่วยทำปฏิจิภาพ เพื่อให้ผู้รับสารเกิดประสบการณ์ “กลยุทธิ์ทดลองให้เห็น” ที่ใช้การลงมือทำให้ดูเป็นตัวอย่าง

ส่วนกลยุทธิ์ที่โดดเด่น เพื่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ ที่แตกต่างจากสื่อบุคคลในงานวิจัยทั้ง 3 เรื่องข้างต้น คือ “กลยุทธิ์แบ่งปัน” โดยแบ่งสารชีวภาพต่างๆ ให้นำไปใช้ เพื่อให้ผู้รับสารเกิดประสบการณ์ เป็นการอาศัยพื้นฐานทางสังคมของบ้านดอนผิงแดดจึงทำให้กลยุทธิ์นี้ใช้ได้ผล “กลยุทธิ์แยกกันเล่า ร่วมกันลุย” เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ผู้รับการอบรมได้ฟังเนื้อหาหลากหลายและมีพี่เลี้ยงให้คำแนะนำลงมือปฏิบัติ “กลยุทธิ์ฟังให้รู้ ดูให้จำ ทำให้เป็น” เป็นการบูรณาการทั้งการฟัง การดู การปฏิบัติ เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน ใช้ได้ผลมากในการถ่ายทอดองค์ความรู้ “กลยุทธิ์ช่วยกันทำแล้วนำไปใช้” เป็นกลยุทธิ์ที่อาศัยการสร้างแรงจูงใจให้ลงมือปฏิบัติเพื่อการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง โดยมีรางวัลเป็นของล่อใจ ซึ่งรางวัลก็คือสารชีวภาพต่างๆ ที่ช่วยกันทำ

จากการศึกษาพบว่า “การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้” เป็นสิ่งที่พัฒนาได้ แตกต่างกันไปต่างๆ ดังนี้

1) **บริบทของชุมชน** ลักษณะทางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านดอนผิงแดด ที่มีลักษณะเป็นสังคมเครือญาติ มีความสามัคคี เอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน เป็นจุดแข็งและเป็นปัจจัยเริ่มต้นที่สำคัญ หากชุมชนอื่นที่ต้องการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ อาจต้องพิจารณาบริบทต่างๆ ของชุมชนตนเองเป็นพื้นฐานก่อน

2) **ความเสถียรของผู้นำและสมาชิก** มีความมุ่งมั่นในเรื่องการแบ่งปัน และมุ่งมั่นในการพัฒนาความรู้ คือ ใฝ่รู้ ชอบแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ชอบทดลอง เพื่อให้เกิดความรู้เชิงประจักษ์ การพัฒนาความรู้แบบเพื่อนช่วยเพื่อน (Peer Assist) และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม คือ แนวทางหลักของการพัฒนาความรู้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเสถียร การทุ่มเทเวลา การมีความปรารถนาดีต่อกัน อย่างมั่นคง ไม่เช่นนั้นจะไม่สามารถสืบต่อกระบวนการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 จนถึงปัจจุบัน

3) **การสนับสนุนจากภายนอก** ถือเป็นส่วนเสริม ที่ตามมาภายหลัง และเมื่อใดที่กลุ่มเข้มแข็ง บุคคลหรือองค์กรต่างๆ ย่อมปรารถนาจะเข้ามาช่วยส่งเสริม แต่ควรพิจารณาในเรื่องวัตถุประสงค์ร่วมว่าสอดคล้องกันหรือไม่ มิฉะนั้น การเข้ามาสนับสนุนจะกลายเป็นการสร้างภาระ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3 The 3rd STOU Graduate Research Conference

โดยสรุปทั้งหมด การนำแนวทางการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ไปใช้ ต้องทำการประยุกต์ให้สอดคล้องกับปัจจัยต่างๆ ทั้งบริบทของชุมชน สภาพสังคม ลักษณะของวัฒนธรรม ในขณะที่ผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่ม ต้องมีความเสียสละ มีภาวะผู้นำ มีบุคลิก และอุปนิสัยรักการแบ่งปัน และควรพิจารณาโอกาสการได้รับการสนับสนุนจากภายนอกด้วยเช่นกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรให้การส่งเสริมนโยบายปราชญ์ชาวบ้านโมเดลอย่างจริงจัง โดยมีการพัฒนาด้านความรู้และทักษะด้านการสื่อสารให้ปราชญ์ชาวบ้าน และช่วยส่งเสริมด้านการพัฒนาสื่ออุปกรณ์ต่างๆ เพื่อใช้เป็นสื่อประกอบการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

ปราชญ์ชาวบ้านควรมีการหาผู้สืบทอด โดยพัฒนาคนรุ่นหลัง เข้ามาทำหน้าที่แทนปราชญ์ชาวบ้านรุ่นปัจจุบัน ฝึกสอนให้เข้าใจองค์ความรู้ต่างๆ และฝึกทักษะด้านการสื่อสารตามแนวทางที่ปราชญ์ชาวบ้านยุคปัจจุบันได้ปฏิบัติมา และควรศึกษาการใช้ช่องทางการสื่อสารผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ของตนเพื่อประโยชน์ต่อสาธารณะ

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาเรื่องกระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดอื่น เพื่อนำมาเปรียบเทียบ หาจุดแข็งจุดอ่อน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาตัวแบบ (Model) กระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับชุมชนท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2550) **ปราชญ์ชาวบ้านโมเดล** ค้นคืนวันที่ 9 สิงหาคม 2554 จาก http://www.moac.go.th/ewt_news.php?nid=2575&filename=index
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2549) **ได้ฟากฟ้าแห่งการศึกษา สื่อบุคคลและเครือข่ายการสื่อสารภาพรวมจากงานวิจัย** กรุงเทพมหานคร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- _____. (2551) **การจัดการความรู้เบื้องต้นเรื่อง “การสื่อสารชุมชน”** กรุงเทพมหานคร ภาพพิมพ์
- กัจจกร หลุยยะพงศ์ (2552) **“อัตลักษณ์และความสามารถทางการสื่อสารของแกนนำชมรมผู้สูงอายุ ต.โพธิ์ไทรงาม จ.พิจิตร ในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองและชุมชน”** วารสารนิเทศศาสตร์ มสธ. 1, 1 (ตุลาคม) : 73-94
- จันทนา ทองประยูร (2553) **ทฤษฎีการสื่อสารกลุ่มเล็กและการสื่อสารสาธารณะ** หน่วยที่ 8 ใน *ประมวลสาระชุดวิชาปรัชญานิเทศศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร* นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชานิเทศศาสตร์
- ชาย โพธิ์สิตา (2552) **ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ** พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ อมรินทร์พริ้นติ้ง

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มสธ. ครั้งที่ 3
The 3rd STOU Graduate Research Conference

ทัศนีย์ เจนวิศิษฐ์ และคณะ (2547) **ความสามารถด้านการสื่อสารของพระพิศาลธรรมพาทิ (พระพยอม กัลยาโณ)**

กับการระดมพลังการพัฒนาชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2549) ได้ฝากฟ้าแห่งการศึกษาสื่อบุคคลและเครือข่ายการสื่อสาร ภาพรวมจากงานวิจัย กรุงเทพมหานคร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

บดินทร์ วิจารณ์ (2550) **การจัดการความรู้สู่...ปัญญาปฏิบัติ** พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร เอ็กซ์เปอร์เน็ท

บุษบา สุธีธร (2541) **พฤติกรรมการสื่อสารระหว่างบุคคล** หน่วยที่ 6 ใน เอกสารการสอนชุดวิชาพฤติกรรม การสื่อสาร นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชานิเทศศาสตร์

บุรุษย์ ศิริมหาสาร และ พัดชา กวางทอง (2552) **สรรพวิธีจัดการความรู้สู่องค์กรอัจฉริยะ** กรุงเทพมหานคร แสงดาว

พิทักษ์ ศิริวงศ์ (2554) **หมู่บ้านปันน้ำใจ** กรุงเทพมหานคร สมาร์ท ทู เวอร์ค

ไพโรจน์ นาครักษา (2552) **ละเอียดเบบทางเลน** เอกสารรายงานรวบรวมภูมิปัญญาชาวบ้าน ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ และพัฒนา ทรัพยากรป่าชายเลนที่ 2 (สมุทรสาคร)

ศูนย์สารสนเทศเพื่อการพัฒนาชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ค้นคืนวันที่ 8 สิงหาคม 2554 จาก <http://donphingdad.moobanthai.com/another>

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร (2545) **โครงการสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนาการจัดการข้อมูลท้องถิ่น ของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล ตำบลบางขุนไทร** รายงานการสำรวจข้อมูลพื้นฐาน

ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี

สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ (2553) **การจัดการความรู้กับนวัตกรรม** นครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

สุรัตน์ ตรีสุก (2550) **หลักนิเทศศาสตร์** พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยราชภัฏ สวนสุนันทา

องค์การบริหารส่วนตำบลบางขุนไทร **ประวัติหมู่บ้านดอนผิงแดด** ค้นคืนวันที่ 8 สิงหาคม 2554 จาก

http://bangkhunsai.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=76&Itemid=91

อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ และคณะ (2547) **สมรรถนะด้านการสื่อสารของสื่อบุคคลกับการระดมพลังการพัฒนา**

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2549) ได้ฝากฟ้าแห่ง การศึกษา สื่อบุคคลและเครือข่ายการสื่อสาร ภาพรวมจากงานวิจัย กรุงเทพมหานคร สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย

อรรณพ ปิณฑน์ไธวาท (2554) **การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ** พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์แห่ง

จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย

อชิรญาณ์ ยันตพร (2552) **การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ ชุมชนบางขุนไทร ตำบลบางขุนไทร อำเภอแหลม**

จังหวัดเพชรบุรี วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและเอกชน มหาวิทยาลัยศิลปากร

Rogers, Everett M. (2003). Diffusion of innovations. 5th ed. New York: FREE PRESS.